

ALMAN ARKEOLOGLAR VE ATATÜRK

Ömer Faruk DEMİREL*

Özet

Bilindiği gibi Güneş-Dil Teorisi'ne ve Tarih Tezi'ne çok büyük ilgi gösteren Atatürk, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu'ndan başka Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ni kurarak Türk dilinin ve tarihinin bilimsel yöntemlerle araştırılmasını ve öğretimini sağlamıştır. Bu fakültede dil, tarih ve coğrafyanın yanında arkeoloji ve filolojiye de gereken önem verilmiştir.

Gerek Osmanlı döneminde gerekse Cumhuriyet döneminde çok sayıda yabancı arkeolog ülkemizde kazılar yapmıştır. Şikago Üniversitesi'ne bağlı Oryantal Enstitü adına arkeolojik kazı yapan Amerikalılar arasında bir de Alman arkeolog bulunmaktadır. Hans Henning von der Osten 17 Mayıs 1930 tarihinde Atatürk tarafından Çankaya Köşkü'nde akşam yemeğine davet edilmiştir. Osten, Atatürk ile yaptığı konuşmalar ve edindiği izlenimler hakkında 4 sayfalık bir rapor kaleme almıştır. Amerikalı yetkililer için İngilizce yazmış olduğu raporun bir kopyası da İstanbul'daki Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından Alman Dışişleri Bakanlığına iletilmiştir. Bu bildiride bu rapor değerlendirildiği gibi von der Osten'in biyografisi ve Türkiye'de bulunduğu dönemde yapmış olduğu çalışmalar da ele alınmıştır.

Hans Henning von der Osten 30 Ekim 1899 tarihinde Potsdam'da doğmuş ve 30 Haziran 1960 tarihinde Uppsala'da ölmüştür. General Erimar von der Osten'in oğlu olan Hans Henning ilk öğretimini Herzog hanedanının prensleriyle birlikte özel öğretmenlerle yapmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda Fransa cephesinde yaralanan Osten ordudaki istihbarat görevine 1921 yılına kadar devam etmiştir. Savaş sonrası Berlin'de başladığı arkeoloji tahsilini 1922 yılında gittiği Amerika'da tamamlamıştır. Doktorasını yaptığı Şikago Üniversitesi adına 1926-1931 yılları arası Türkiye'de arkeolojik çalışmalarda bulunmuştur. Osten 1936-1939 yılları arası Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde arkeoloji dersleri vermiştir. Ankara Hava Savunma Genel Komutanlığı 2 No. lu Askeri Mahkemesi'nin 41/83 esas, 58 karar sayılı ve 16.VII.1941 tarihli kararı ile casusluk suçundan 11 sene 8 ay mahkum ve amme hizmetlerinden müebbeden mahrumiyet cezası almıştır. 14.VII. 1950

* Dr., info@yesi-gmbh.de.

tarihinde affedilmiştir.¹ İsveç'e yerleşen Osten, 1959 yılında İran'da yapılan Alman-İsveç ortak çalışması olan Taht-ı Süleyman kazısına başkanlık yapmıştır. Uppsala Üniversitesi'nde Ön Asya Arkeolojisi dersleri vermiştir.

Osten 18:45'te gittiği Çankaya'da Atatürk tarafından önce kütüphanede kabul edilir. Osten şahsı, eğitimi ve Oriental Institut adına Anadolu'da ifa ettiği işinden bahsettikten sonra söze giren Atatürk bir buçuk saat aralıksız eski Türk tarihi ve Akdeniz milletlerinin tarihi gelişimi hakkındaki fikirlerini anlatmıştır.

Osten, “*onun özellikle Orta Asya hakkında yapılan en son arkeolojik araştırmalar hakkında derin ve teknik bilgiye sahip olması beni şaşırttı*” demekten kendini alamamıştır. Atatürk kendisine Güneş Dil Teorisi'ni ve Tarih Tezi'ni anlatmıştır.

Atatürk yemek esnasında Alman kayzerinden, Alman askerlerinden ve özellikle Liman von Sanders Paşa'dan bahsetmiştir. Osten Atatürk'ün kendisine arkeoloji hakkında sorular sorduğunu ve notlar aldığını bildirmektedir. Atatürk kendisinden Ankara yakınlarında kazı yapmasını ve kendisinin kazı çalışmalarını yerinde görmek istediğini belirtir. Atatürk, 1 Haziran 1930 tarihinde Ankara'nın Haymana ilçesine bağlı Dereköy mahallinde bulunan Gavurkalesi'nde yapılan kazıyı ziyaret etmiştir.

Atatürk hakkında görgü tanıklarının beyanları hiç şüphesiz ki çok önemlidir. Atatürk'ün arkeolojiye dair bilgisinin ve ilgisinin bir yabancı arkeolog tarafından değerlendirilmesi çok önemlidir. Ayrıca Türkiye'de öğretim üyeliği ve arkeolojik kazılar yapmış olan Hans Henning von der Osten hakkında Berlin'deki Alman Arkeoloji Enstitüsünün arşivinde bulunan çok sayıdaki resmi yazışma, mektup ve raporun yardımıyla biyografisinin yazılması ve çalışmalarının incelenmesi de bilim tarihimimize küçük bir katkı sağlayacaktır.

Atatürk'e İzmir müzesinde rehberlik eden Dr. Hahland'ın kaleme almış olduğu rapor da Atatürk hakkında önemli bilgiler içermektedir. Atatürk'le şahsen tanışmış bir diğer Alman arkeologu Kurt Bittel'in Atatürk hakkında kısa iki yazısı da bu çalışmada değerlendirilmiştir. Alman arkeologların kaleminden Atatürk'e dair gözlemleri ve izlenimleri açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Arkeoloji, Hans Henning von der Osten, Germany, Kurt Bittel, Hahland

¹ 24.VII.1950 tarihli Resmi Gazete, S 7564.

GERMAN ARCHAEOLOGISTS AND ATATÜRK

Abstract

As is known, Atatürk, who showed great interest in the Sun-Language Theory and the History Thesis, established the Faculty of Language, History, and Geography, in addition to the Turkish Language and Turkish History Institutions, to ensure the scientific research and teaching of Turkish language and history with scientific methods. Archaeology and Philology were also given due importance in this faculty alongside Language, History, and Geography.

Numerous foreign archaeologists have conducted excavations in our country, both during the Ottoman period and the Republican era. Among the American archaeologists conducting archaeological excavations on behalf of the Oriental Institute affiliated with the University of Chicago was a German archaeologist. Hans Henning von der Osten was invited to dinner by Atatürk at Çankaya Palace on May 17, 1930. Osten wrote a four-page report on his conversations with Atatürk and the impressions he gained. A copy of the report, written in English for American authorities, was also sent to the German Foreign Ministry by the German Archaeological Institute in Istanbul. In this report, as well as evaluating the report, von der Osten's biography and the work he did during his time in Turkey were also discussed.

Hans Henning von der Osten was born on October 30, 1899, in Potsdam, and died on June 30, 1960, in Uppsala. Hans Henning, the son of General Erimar von der Osten, received his first education from private teachers with the princes of the Herzog dynasty. Osten, who was injured on the French front during World War I, continued his intelligence duties in the army until 1921. He completed his studies in Archaeology, which he started in Berlin after the war, in America in 1922. He conducted archaeological studies in Turkey between 1926 and 1931 for the University of Chicago, where he received his doctorate. Osten gave archaeology courses at the Faculty of Language, History, and Geography between 1936 and 1939. He was sentenced to 11 years and 8 months in prison for espionage by the Ankara Air Defense General Command Military Court No. 2 on July 16, 1941, and was deprived of his civic rights for life. He was pardoned on July 14, 1950.² Osten, who settled in Sweden, chaired the joint German-Swedish

² 24.VII.1950 tarihli Resmi Gazete, S 7564.

excavation at Taht-ı Süleyman in Iran in 1959. He taught courses in Near Eastern Archaeology at Uppsala University.

Osten was first received in the library by Atatürk when he arrived in Çankaya at 18:45. After a little chat, when Osten talked about himself, his education, and the work he had done in Anatolia on behalf of the Oriental Institute, Atatürk spoke uninterrupted for an hour and a half about his ideas on the ancient history of the Turks and the historical development of Mediterranean peoples.

Osten could not help but say that he was surprised by Atatürk's profound and technical knowledge about the latest archaeological research, especially on Central Asia. Atatürk explained the Sun-Language Theory and the History Thesis to him during the dinner.

During a meal, Atatürk spoke about the German Kaiser and especially about General Liman von Sanders. Osten reports that Atatürk asked him questions about archaeology and took notes. Atatürk expressed his desire for Osten to excavate near Ankara and to see the excavation work firsthand. On June 1, 1930, Atatürk visited the excavation site at Gavurkalesi in the village of Dereköy, located in the Haymana district of Ankara. The testimonies of witnesses about Atatürk are undoubtedly important. The evaluation of Atatürk's knowledge and interest in archaeology by a foreign archaeologist is very significant. Additionally, studying the biography and work of Hans Henning von der Osten, who was a professor and conducted archaeological excavations in Turkey, using the numerous official correspondences, letters, and reports found in the archives of the German Archaeological Institute in Berlin, would also make a small contribution to our scientific history.

Guiding Atatürk in the Izmir Museum, The report written by Dr. Hahland contains important information about Atatürk. Two short articles about Atatürk by Kurt Bittel, another German archaeologist who met Atatürk personally, are also evaluated in this study. Observations and impressions of Atatürk from the pen of German archaeologists are explained.

Keywords: Atatürk, Archeology, Hans Henning von der Osten, Germany, Kurt Bittel, Hahland.

GİRİŞ

Atatürk'ün askerliği ve devlet adamlığı yanında bilhassa Türk dili ve tarihiyle yakından ilgilendiği bilinmektedir. Tarihin yardımcı bilimlerinden coğrafya ve arkeoloji ile de yakından ilgilenmiş, yeni yayınları takip etmiş, aynı zamanda müzelerle de ilgilenmiştir. Yapmış olduğu yurt gezilerinde müzeleri de ziyaret ettiği bilinmektedir. Atatürk'ün arkeoloji ve müzelere olan ilgisi birçok araştırmacı tarafından incelenmiştir.³

Bu bildiriye Atatürk'ün arkeolojiye ve müzeye olan ilgisi Alman kaynaklarının ışığı altında incelenecektir. Atatürk ile tanışmış, sohbet etmiş Alman arkeologların Atatürk'e dair izlenimleri bu bildirinin ana konusudur. Bu arkeologlardan Kurt Bittel'in iki makalesi, Dr. Hahland'ın ve Hans Henning von der Osten'in raporları mevcuttur. Atatürk'ün arkeolojiye dair ilgisinin ve bilgisinin yabancı arkeologlar tarafından anlatılması, özellikle yabancıların kaleme aldıkları raporlar son derece önemli kaynaklardır. Raporlar Alman ve Amerikan kurumlarına hitaben yazılmıştır. Bu raporların ilgili makamları bilgilendirici mahiyette oldukları ve başkası tarafından okunmayacağı düşünülerek kaleme alındıkları için son derece samimi bir içeriğe sahip oldukları ve dolayısıyla güvenilir oldukları düşünülmelidir. Atatürk'le tanışmış, görüşmüş yerli ya da yabancı şahısların anılarını ve gözlemlerini kaleme almış olmaları hiç şüphesiz ki çok önemlidir. Yayınlanmış anı vb. kaynaklara nazaran yayınlanmamış raporların daha güvenilir kaynaklar olduğu şüphesizdir. Raporların içeriğinin Alman zaviyesinden ve Alman çıkarlarına yönelik haberler olduğunu da gözden uzak tutmamak gerekir.

Bu rapordan Dr. Hahland'a ait olanı hiçbir çalışmada kullanılmadığı gibi Hans Henning von der Osten'in kaleme almış olduğu rapor bir çalışmada kullanılmış olsa da Atatürk'le alakalı kısımlara çok az değinilmiştir.⁴ Her iki rapor da bu çalışmada etraflıca işlenerek Alman arkeologların Atatürk'e dair gözlem ve izlenimleri açıklanmış olacaktır.

Alman arkeologlar Osmanlı Devleti sınırları içinde çok sayıda arkeolojik kazılar yapmışlardır. Birinci Dünya Savaşı sona erdiğinde Mondros mütarekesinin 19. maddesinin gereği olarak Almanlar Türkiye'yi terketmek zorunda kalmışlar ve 23. Madde gereği diplomatik ilişkiler sonlandırılmıştır. 1924 yılında imzalanan dostluk antlaşması ile Türk-Alman

³ Latif Gökalp, "Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Atatürk'ün Arkeoloji Disiplinine Katkıları", **Hikmet Yurdu**, 7, S 14, Temmuz-Aralık, 2014, s. 173-187.

⁴ James Goode, s.56.

ilişkileri kaldığı yerden devam etmiştir. Bu dönemde Türkiye’de tekrar başlayan Alman çalışmaları arasında arkeoloji de yerini almıştır. Özellikle İstanbul’da Alman Arkeoloji Enstitüsü’nün resmen kurulması ile Almanların Türkiye’deki çalışmaları hızlanmış ve bazı Alman arkeologlar Türkiye’de uzun süre kalmışlardır. Alman arkeologların yaptıkları kazılardan başka Türkiye’de cumhuriyet dönemi öncesinde ve sonrasında müzelerde görev yaptıkları gibi üniversitelerde ders verdikleri bilinmektedir. Bu çalışmada Atatürk’ün arkeolojiye dair ilgisi iki Alman arkeologun raporlarına ve Kurt Bittel’in kısa iki yazısına dayanarak ele alınmıştır.

Kurt Bittel’in Atatürk Hakkındaki Değerlendirmesi

Türkiye’de uzun süre kalan Alman arkeologların başında Kurt Bittel gelmektedir. Atatürk’le tanışma şansını elde eden Bittel, Atatürk’e dair iki ayrı makale kaleme almıştır. Atatürk’ün ölümünden hemen sonra Belleten’de yayımlanmış olan makalesinde Atatürk’ün arkeolojiye olan ilgisine ve bu ilginin sebebine kısaca değinmiştir. Bittel’in yazılarına geçmeden önce biyografisine kısaca değinmekte fayda vardır.

5 Haziran 1907 tarihinde Heidenheim’da dünyaya gelmiş olan Bittel, Heidelberg, Berlin, Viyana ve Marburg’ta Klasik Arkeolojinin yanında Tarih ve Jeoloji de okumuştur. Keltler Württemberg’de başlıklı tezini 1934 yılında savunmuştur. Kazı çalışmalarına talebeliği döneminde Almanya’da katılmış olan Bittel 1931 yılında altı aylık bir bursla Mısır ve Türkiye’ye gönderilmiştir. 1932 yılında Chicago Oriental Institut’un yapmakta olduğu Alişar Höyük kazılarına iştirak etmiştir.⁵ İleride yer vereceğimiz bu ekipte bulunan arkeologlar hakkındaki Bittel’in değerlendirmelerinin birlikte çalışırken yaptığı gözlemlere dayandığının altı çizilmelidir.

Bittel Türkiye’de bulunduğu 1931-1939 ve 1952-1977 yıllarında toplam 35 kazı kampanyasına katılmıştır. Alman Arkeoloji Enstitüsü’nün İstanbul şubesi müdürlüğünü yaptığı dönemde 1960 yılına kadar İstanbul Üniversitesi’nde arkeoloji dersleri vermiştir.

Bittel’in Atatürk’e dair yayımlanmış iki ayrı yazısı vardır.⁶ Berlin’deki Alman Arkeoloji Enstitüsü’nde bulunan terekesinde Atatürk’e dair herhangi bir yazı bulunamamıştır.

⁵ Christoph Bittel/Andrea Bräuning (2007: *Zur Erinnerung an Kurt Bittel, den Ausgräber von Hattuscha. Schwäbische Heimat*, 4, s. 425-429.

⁶ Prof. Dr. Kurt Bittel, *Atatürk, Mustafa Kemal Atatürk 1881-1981*, Vorträge und Aufsätze zu seinem 1000. Geburtstag. (1982): Julius Groos Verlag. Heidelberg. s. 125-127.

Bittel, Belleten'deki yazısında Atatürk'ün harici kurtuluşu dahili kurtuluşun takip etmesinin gerekli olduğunu idrak ettiğini ifade etmektedir. Bir halkın sürekli var olabilmesi için kendi geleneğine, geçmişine, atalarına ve yaşadığı toprağın tarihine dair bilinçli olması gerekir. Bu sebeple halkının en eski tarihinin, kültürünün ve yaşadığı toprakların en eski tarihinin araştırılmasını kendine vazife bilmiştir. Atatürk'ü diğer devlet adamlarından ayıran husus, bu araştırmaları sadece teşvik etmemiş, büyük bir coşkuyla arkeoloji çalışmalarına bizzat katılmış olmasıdır.⁷

Kurt Bittel, Atatürk'e dair kaleme aldığı ikinci yazısında 20-25 Eylül 1937 tarihinde Dolmabahçe'de gerçekleştirilen İkinci Türk Tarih Kongresi'ndeki izlenimlerini anlatmaktadır.

Bittel, Atatürk'ün bütün bildirimleri dikkatlice dinlediğini, kendi bildirisini neredeyse göz göze sunduğunu bildirmektedir. Atatürk daha sonra kongreye katılanlardan bir kısmını kabul etmiş ve onlardan çalışmaları ve araştırmaları hakkında bilgi almıştır.

Bittel, Atatürk'ün arkeolojiye olan ilgisininin Türk halkında tarih şuurunu oluşturmak ve bu tarihin başlangıcının Anadolu'da olduğunu açıklama isteğinden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Bu isteğini ispatlamak için arkeolojik kazılar yaptırmış ve Gavurkale örneğinde olduğu gibi kazı mahalline bizzat giderek incelemeler yapmıştır.⁸

Dr. Hahland'ın Atatürk'e Yaptığı Müze Rehberliği ve İzlenimleri

Asar-ı Atika Müzesi adıyla 1924 yılında Aziz Ongun tarafından kuruluş çalışmalarına başlanan müze 1927 yılında açılabilmiştir. Günümüzde İzmir Arkeoloji Müzesi adı altında hizmete devam etmektedir. Atatürk İzmir ziyaretinde diğer yurt gezilerinde de yaptığı gibi 3 Şubat 1931 tarihinde müzeyi ziyaret etmiştir. Bu ziyaret esnasında Atatürk'e müzedeki eserler hakkında bilgi veren Dr. Hahland izlenimlerini kaleme alarak Alman makamlarına iletmiştir.

İzmir ziyareti esnasında gittiği müzede kendisine rehberlik etmiş olan müze görevlisi Alman arkeologu Dr. Hahland, Atatürk hakkındaki izlenimlerini içeren üç sayfalık bir rapor kaleme almıştır. Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün Berlin'deki merkezinden Rodewald imzalı yazıyla Hahland'ın

Dr. Kurt Bittel, "Atatürk und die Urgeschichtsforschung", *Belleten*, s. 199-202.

⁷ Agm., s. 201.

⁸ Prof. Dr. Kurt Bittel, *Atatürk. Mustafa Kemal Atatürk 1881-1981*, Vorträge und Aufsätze zu seinem 100. Geburtstag. (1982): Julius Groos Verlag. Heidelberg. s. 125-127, s. 125

raporu 11 Şubat 1931 tarihinde Dışişleri Bakanlığı'na gönderilmiştir.⁹ Bu yazıda Dr. Hahland'ın İzmir'de yeni kurulmuş olan müzede bulunan heykellere dair bilimsel çalışma yapması için görevlendirildiğini bildirmektedir.

Avusturyalı arkeolog Walter Hahland (1901-1966) Heidelberg, Kiel ve Marburg'ta Klasik Arkeoloji, Eski Tarih ve Eski Filoloji tahsil etmiş ve 1928'de Marburg'ta doktora çalışmasını bitirmiştir. 1929-31 arası Atina ve Bergama'da kazı çalışmalarına katılmış ve İzmir müzesinde bulunan heykellerin katalogunu yapmıştır. İzmir'de katalog çalışması yaptığı müzede Atatürk'le sohbet eden Dr. Hahland Atatürk'e dair izlenimlerini Alman makamlarına rapor etmiştir. İlk defa bu çalışmada değerlendirilen bu rapor Atatürk'ün arkeolojiye ve tarihe dair ilgisi hakkında önemli bilgiler içermektedir.

Hahland raporunda bir gün önceden Kazım Paşa'nın kendisini arayıp, şayet Gazi isterse müze rehberliğini yapmak üzere kendisini hazırlamasını istemiştir. Rehberlik görevini Aziz Bey yaparken Hahland geri planda kalmayı tercih etse de Gazi'nin soruları karşısında Aziz Bey bunalınca Kazım Paşa,¹⁰ Hahland'ı takdim eder ve rehberlik etmesini ister. Hahland yarı Türkçe yarı Fransızca üç saat süren rehberliği esnasında sohbetin Gazi ile kendi arasında geçtiğini bildirmektedir.

Heykelerde Atatürk'ü en fazla çehre kısımları ilgilendirmiştir. Lidya yazıtlarında bilhassa Yunanların dışındaki isimler ve yazı karakteri ilgisini çekmiştir. Etrüsk metinlerinde kelimeleri Hahland'a çizdirerek izahat almıştır. Hititlere gelince, Atatürk burada Anadolu'nun en eski tarihine, Ege havzasına dair fikirlerini ve göç teorisini anlatmıştır.

Müzede iki saat süren sohbetin ardından kütüphaneyi ziyaret edecek olan Atatürk Hahland'ın da gelmesini rica etmiştir. Vedalaşırken kendisine tarih kitabını göndereceği sözünü vermiştir. Aziz Bey'in Atatürk'ün karşısında arka plana itildiğinden dolayı kırılmamış olmasına sevindiğini belirtmektedir.

Atatürk ile olan sohbetinin çok iyi geçtiğine sevindiğini vurgulayan Hahland, Türkiye'deki Alman bilim politikası için temele iyi bir taş

⁹ Bundesarchiv Berlin, R 901/69528.

¹⁰ 1926-35 arası İzmir valiliği yapan Kazım Dirik müzeciliğe önem veren bir idarecidir. Geniş bilgi için bak. Doç. Dr. Serap Tabak (2015): "İzmir Valisi Kazım Dirik", **Kurtuluş ve Kuruluşun Sembol Kenti İzmir Sempozyumu Bildirileri**, Ed. Murat Alper Parlak, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, s. 475.

yerleştirdiğini düşünmektedir. Hahland, Atatürk'ü çok öfkeli birisi olarak beklerken, müsamahakar, centilmen, nefis neşeli ve cazibeli birisi olarak bulduğunu ifade etmektedir. Atatürk'ün her dediğine evet demediğini, bazen çok dikkatlice karşı çıktığını bildirmektedir. Hahland raporunu bitirirken ayrıntıları bilahere sözlü anlatacağını bildirmektedir.

Hans Henning von der Osten Çankaya'da

Bir diğer rapor ise Türkiye'de uzun süre kalmış olan bir diğer Alman arkeolog Hans Henning von der Osten'in kaleminden çıkmıştır. Von der Osten'in raporu başka bir makalede kaynak olarak kullanılmış olsa da Atatürk hakkındanki izlenimlere ve değerlendirmelere ilk defa bu çalışmada yer verilmiştir. Hans Henning von der Osten, Türkiye'de arkeolojik kazılar yapmış ve bir dönem Dil ve Tarih-Coğrafya Fakóltesi'nde ders vermiştir. Bunun yanında Atatürk ile uzun bir akşam geçirmiş ve gözlem ve izlenimlerini içeren kapsamlı bir rapor kalem almış olması hasebiyle gerek şahsının gerekse raporunun incelenmesi gereklidir.

Hans Henning von der Osten, Türkiye'de kazı çalışmaları yaptığı bir zamanda Atatürk tarafından Çankaya köşküne davet edilmiştir. Von der Osten bu davete icabet ederek Atatürk ile Çankaya'da arkeoloji ağırlıklı bir sohbet yapmıştır. Bu sohbeta dair gözlem ve izlenimlerini kaleme aldığı rapora geçmeden önce von der Osten'in hayat hikâyesine bakmak rapordaki ifadelerinin daha iyi anlaşılmasına yarayacaktır.

Hans Henning von der Osten 30 Ekim 1899 tarihinde Potsdam'da doğmuştur. General Erimar von der Osten'in oğlu olan Hans Henning ilk öğretimini Herzog hanedanının prensleriyle birlikte özel öğretmenlerle yapmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda Fransa cephesinde yaralanan Osten ordudaki istihbarat görevine 1921 yılına kadar devam etmiştir. Savaş sonrası Berlin'de başladığı Arkeoloji tahsilini 1922 yılında gittiği Amerika'da tamamlamıştır. Doktorasını yaptığı Chicago Üniversitesi adına 1926-1931 arası Türkiye'de arkeolojik çalışmalarda bulunmuştur. John D. Rockefeller'in büyük destekleriyle 1891 yılında kurulmuş olan Chicago Üniversitesi bünyesinde 1919 yılında Oriental Institut kurulmuştur. Mısır ve Ön Asya ağırlıklı çalışan bu enstitü günümüzde eski doğu kültürlerinin araştırıldığı merkezlerden birisidir. Bu enstitünün Türkiye'de arkeolojik kazılar yapan grubun içinde bir de Alman arkeolog bulunmaktadır.

Hans Henning von der Osten'in 1926 yılında şikago üniversitesi oryantal enstitüsü müdürü James H. Breasted'e sunmuş olduğu Anadolu'nun

arkeolojik araştırma planı kabul görmüş ve enstitünün çalışma programına dahil edilmiştir. İlk araştırma gezilerini Kızılırmak havzasında yapmıştır.¹¹

Hans Henning von der Osten, Sivas'tan başka Malatya ve diğer birçok ilde araştırmalar yapmıştır. En önemli kazısı Boğazköy'e 80 km mesafede Yozgat'a bağlı Alişar köyünde yapılanıdır. Kazıya 1927 yılında Dr. E. F. Schmidt ile başlamıştır. 1929 yılında Osten doğu vilayetlerinde büyük bir keşif gezisine çıkınca kazı tamamen Schmidt tarafından yürütülmüştür.¹²

Şikago Üniversitesi görevine son verince 1936-1939 arası Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde arkeoloji dersleri vermiştir. Fakülte 31 Mayıs 1939'da müddeti bitecek olan mukaveleyi uzatmak istemesine rağmen aldığı maaşın yetersiz olduğunu belirterek bu görevinden istifa etmiştir. İstifa dilekçesinde ailesinin Güney Amerika'da çiftlikte yaşadığını onlara para göndermesi gerektiğini ve müzeler dairesinde müşavirlik yaptığını ve diğer arkadaşlarının maaşı arttırılmış olmasına rağmen kendi maaşının arttırılmamış olmasını gerekçe olarak ileri sürmüştür.¹³

Öğrencileri arasında Tahsin ve Nimet Özgüç ve Raci Temizer ünlü olanlardır. 1940 yılında Oramiral Canaris¹⁴ ile olan irtibatından dolayı casusluk yaptığı gerekçesiyle tutuklanmıştır.¹⁵ Ankara Hava Savunma Genel Komutanlığı 2 No. lu Askeri Mahkemesinin 41/83 esas ve 58 karar sayılı ve 16.VII.1941 tarihli kararı ile casusluk suçundan 11 sene 8 ay mahkum ve amme hizmetlerinden müebbeden mahrumiyet cezası almıştır. 14.VII. 1950 tarihinde affedilmiştir.¹⁶

Türkiye'den ayrıldıktan sonra İsveç'e yerleşen Osten, 1959 yılında İran'da yapılan Alman-İsveç ortak çalışması olan Taht-ı Süleyman kazısına başkanlık yapmıştır. Osten burada özellikle Suriye ve İran ağırlıklı çalışmalar yapmıştır. 30 Haziran 1960 tarihinde Uppsala'da ölmüştür.

Von der Osten 'Memorandum of the Interview of H.H. von der Osten with the President of the Turkish Republic' başlıklı yazısının aslını Prof. J.H.

¹¹ Hans Hanning von der Osten(1928-29): **Die Arbeiten des Orientalischen Institutes der Universität Chicago in Anatolien 1926-28**. Archiv für Orientforschung, 5, s. 249-251# s- 249-

¹² Hans Henning von der Osten. **Die Arbeiten des Orientalischen Institutes der Universität Chicago in Anatolien 1926-1928**. Archiv für Orientforschung, 5, 1928-1929, s. 249-251.

¹³ Ankara Üniversitesi. Rektörlük Arşivi. Hans Henning von der Osten personal dosyası. No: 198.

¹⁴ Wilhelm Franz Canaris askeri istihbarat örgütünün şefidir, 1945 Hitler aleyhtarı faaliyetlerinden ötürü idam edilmiştir.

¹⁵ Rainer Michael Boehmer (1999): **Neue Deutsche Biographie**, C 19, s. 613.

¹⁶ 24.VII.1950 tarihli Resmi Gazete, S 7564.

Breasted'e, kopyasını Jefferson Patterson'a, Amerikan Büyükelçiliğine, maslahatgüzara, Prof. M. Schede'ye gönderdiğini ve bir nüshasını da kazı dosyasına koyduğunu bildirmektedir.

Alman büyükelçisi Nadolny, İstanbul'daki Alman Arkeoloji Enstitüsü'nden kendisine intikal eden bu yazıyı 28 Temmuz 1930 tarihli mektubuyla Alman Büyükelçiliği kanalıyla Dışişleri Bakanlığı'na göndermiştir.¹⁷

Hans Henning von der Osten, raporunda belirttiğine göre Atatürk 17 Mayıs 1930 tarihinde akşam saat 6:45'te Amerika Büyükelçiliği kanalıyla kendisini Çankaya'da görüşmeye ve yemeğe davet etmiştir. Davete icabet eden Osten'i Çankaya'nın korumaları önce Tefvik Bey'e götürmüşlerdir. Hans Henning von der Osten'i kütüphanede kabul eden Atatürk'ün yanında Afet Hanım, bir mebus ve İstanbul Üniversitesi'nden üç profesör vardır. Atatürk Fransızca konuşmaktadır, fakat zaman zaman Türkçe konuşur. Önceleri Tefvik Bey, akşamleyin ise Cemal Hüsnü Bey tercüme etmiştir.

Osten şahsı, eğitimi ve Oriental Institut adına Anadolu'da ifa ettiği işinden bahsettikten sonra söze giren Atatürk bir buçuk saat aralıksız eski Türk tarihi ve Akdeniz milletlerinin tarihi gelişimi hakkındaki fikirlerini anlatmıştır.

Osten raporunda *“onun özellikle Orta Asya hakkında yapılan son arkeolojik araştırmalar hakkında derin ve teknik bilgiye sahip olması beni şaşırttı. Genel olarak fikirleri sağlıklı olmakla beraber maalesef imkansız filolojik çıkarımlara dayanan birçok görüşü yanlıştı. Bunları ancak acemi dilciler veya yalakalar tasdik ederlerdi. Teorisindeki genel eğilimi Selçuklu ve Osmanlıların Mısır hariç bütün kültürlerin türemiş olduğu Turan ırkının son dalları olduğunu kanıtlamak için halkların ve şehirlerin anlamlarını eski Türkçe ile açıklamaya yöneliktir. O ve yardımcıları bu teoriyi destekleyen yazıları Eski Çağ Tarihi ile ilgilenen tüm uluslardan temin etmişlerdir”* demektedir.

Ostan, Atatürk'e Güneş Dil teorisi hakkında fikir beyan edemeyeceğini, çünkü kendisinin dilbilimci değil de arkeolog olduğunu hatta yakın doğu, İran arkeolojisi uzmanı olduğunu ifade ederek diplomatik bir cevap vermiştir.

¹⁷ Bundesarchiv Berlin R 901/69528

Atatürk, Akkadlarla Sümerlerin aynı ırktan geldiklerini anlattığını, onların farklı ırklardan geldiklerini anlattığını ifade eden Osten, özetle filolojik tümden gelimle oluşturulan teori kabul edilebilir olsa da arkeolojik kanıtlarla desteklenmelidir dediğini ifade etmiştir.

Osten, Atatürk'e bazı sonuçlara nasıl ulaşmış olduğunu sorduğunu ve bazı fikirlerine tamamen katılmadığını söylediğinde odada bulunanların tepkilerini izlemek ilginçti demektir. Cumhurbaşkanı onların aksine notlar aldı ve işe yarar yayınları sordu derken Atatürk ile yakın çevresinin arkeolojiye dair ilgisine dikkatleri çekmektedir.

Osten, Atatürk'ün saat 9.00'a doğru daktiloyla yazılmış olan bir yazı vererek üzerinde çalışmasını ve notlar almasını istediğini, gülümseyerek tabii bir arkeolog olarak demeyi ihmal etmediğini belirtmektedir.

Saat 9:30'da büyük misafir kabul odasına gidilir, burada Atatürk kendisine bilardo oynamayı teklif eder, oynamadığını söyleyince Atatürk mebuslardan birisiyle kısa bir oyun oynar. 1926 yılında Amerikan elçiliğinde tanışmış olduğu Dışişleri Bakanı'yla sohbet eder. Bakan çok iyi İngilizce konuşmaktadır. Daha sonra yemek odasına geçilir. Atatürk başta oturur onun sağında Afet Hanım, Osten de Afet Hanım'ın sağına oturur. Başbakan ve Milli Savunma Bakanı hariç bütün bakanlar ve bazı milletvekilleri de masada yerlerini alırlar.

11:30'a kadar devam eden yemekte Atatürk von der Osten ile konuşur. Bazı bakanlar bir iki defa söze karışır veya soru sorar. Atatürk, von der Osten'e Amerikan yaşam biçimi, özellikle de Amerikan üniversite yaşamı hakkında sorular sormuştur. Osten'e göre Atatürk'ün ülkesini modernleştirmek için Amerika geleneklerini Avrupa geleneklerine tercih etmektedir. Amerika medeniyetinin dünya medeniyetinden bir basamak yukarıda olduğuna inandığı izlenimini vermiştir.

Atatürk yemeğin ortalarına doğru Alman kayzerini eleştirmeye başlar. Osten kibar bir ifadeyle kayzerin eylemlerini eleştirmeye yetkisinin olmadığını ve onun ordusunda görev yaptığı için kayzer hakkında tartışmak istemediğini belirtmiştir. Osten'e kadeh kaldıran Atatürk Alman subaylarıyla özellikle Liman von Sanders ile olan deneyimlerinden bahsederken de onlara yeterince hayranlık ve saygı göstermemiştir. Von der Osten'in raporunda temas ettiği husus Atatürk'ün Alman kayzeri ve subayları hakkındaki kanaatleridir. Atatürk, Sultan Vahidettin ile Berlin'e gittikleri vakit Kayzer Wilhelm'i yakından görmüş olmalıdır. Mustafa Kemal'in Alman subayları hakkındaki olumsuz fikirlerinin Birinci Dünya Savaşı'ndaki tecrübelerinden

kaynaklandığı bilinmektedir. Başlangıçta savaşa Almanların safında katılmayı zaruret olarak görmüştür. *‘Savaş’ın başlamasıyla birlikte Mustafa Kemal Paşa’nın Alman ordusuna ve Alman subaylarına bakışının netleştiği görülmektedir. O, Enver Paşa’nın aksine daha Savaş’ın başlangıcında Alman ordusunun harbi kazanabileceğine şüpheyle bakmıştı.*¹⁸

Mustafa Kemal, Çanakkale’de 19. Tümen’e kumanda görevini alır almaz 5. Ordu komutanı Liman von Sanders ile anlaşmazlığa düşmüştür. ‘Mustafa Kemal, Çanakkale Cephesi’nde düşmanın karaya çıktığı yeri tespit edemeyen Liman von Sanders’i eleştirmişti.¹⁹ Mustafa Kemal gerek Çanakkale’deki görevi esnasında gerekse daha sonra tayin edildiği Doğu Cephesi’nde Alman komutan ve subaylarla anlaşmazlığa düşmüş ve onları eleştirmiştir.²⁰

Bundan sonraki sohbetin konusu daha ziyade Anadolu hakkında yapılan bilimsel çalışmalar olmuştur. Osten, eski eserler yasasını değiştirmesini ve valilik ile daha aktif iş birliği önermiş ve Atatürk zaman zaman not almıştır.

Atatürk masadan ayrılır kısa bir bilardo oyunundan sonra geri döner. Osten’in yanına gider ve görevlisi olduğu enstitünün Anadolu’da yaptığı çalışmalardan dolayı minnettarlığını ve her geçen yıl daha da keyifli olacak olan çalışma şartlarında burda çalışmalara devam edeceklerini umduğunu ifade eder. Atatürk, Osten’e Ankara yakınlarında bir kazı yapıp yapamayacağını sormuş. ‘Türkiye Cumhurbaşkanı Kamal Atatürk burada bir kazı yapılmasını 1930 da arzu edince, çok sevindim. 19 Mayıs’ta başladığımız ilk küçük kazı 2 hazirana kadar devam etti. 29 Mayıs’ta bizzat Cumhurbaşkanı karşılamak ve çalışmalarımızı ve elde edilen sonuçları göstermek şeref ve bahtiyarlığına nail olduk²¹ diyen Osten, Atatürk’ün bu arzusunun Gavurkale’de gerçekleştirmişti. Atatürk, *‘ülkemde yapacağım daha çok önemli işlerim olduğu için bu önemli kültürel sorunu inceleyemeyeceğim ancak büyük bir ilgiyle takip edeceğim’* demiştir. Çalışmalarının devam edeceğini umduğunu ve olabilecek en büyük yardımı sağlayacağını bir kez daha ifade etmiştir. Kendisini kapıya kadar uğurlayp iyi akşamlar dilemiştir.

¹⁸ Bk. Uğur Üçüncü, s. 251.

¹⁹ Aynı yer, s. 252.

²⁰ Aynı yer, s. 253 ve 255.

²¹ Hans Henning von der Osten (1937): **Gavurkale Kılavuzu**. Kültür Bakanlığı Antiketeler ve Müzeler Direktörlüğü. Ankara. s.6.

Tamamen yalnız olan büyük bir adamın huzurunda olduğum izlenimine kapıldım. Türkiye'nin modernleştiricisi yalnızca o ve kendisi ve bana öyle geliyor ki, iş arkadaşlarından hiçbiri onun planlarını ve vizyonlarını büyük ölçüde takip etmiyor. Bana otokratik görünmüyordu, ancak onun konumunda ve böyle bir ortamda bir adamın otokrat olması gerektiğini anlayabiliyorum.

Hans Henning von der Osten Hakkında Almanların Değerlendirmeleri

Türkiye'de görev yapmış yabancı bilim adamlarının maalesef pek azı hakkında çalışma yapılabilmıştır. Hakkında çalışma yapılmamış bilim adamlarından birisi de von der Osten'dir. Gerek von der Osten'i daha yakından tanımak için gerekse bundan sonraki çalışmalara kaynaklık etmesi bakımından Osten hakkında arşivde bulunan iki değerlendirmeye yer vermek faydalı olacaktır. Bu değerlendirmelerden birincisi bir diplomata aittir.

Almanya'nın Venezuela'nın başkenti Caracas'ta bulunan büyükelçisi Franz Graf von Tattenbach, Dışişleri Bakanlığı yetkilisi Hermann Terdenge'ye hitaben kaleme aldığı 20 Ocak 1933 tarihli yazıda von der Osten'in kendisini ziyaret ettiğini, eşinin Venezuelalı olduğunu, Chicago Üniversitesi adına Türkiye'de arkeolojik kazılar yaptığını anlattığını belirtmektedir. Büyükelçi von der Osten'nin çok sempatik birisi olduğunu, Alman arkeologları ve Ankara'daki Alman elçilik mensuplarını yakından tanıdığını bildirmiştir. Her ne kadar yakında görev yeri Ankara'ya dönecekse de geri geleceği için hakkında bilgi istemiştir.

Terdenge 15 Mart tarihli cevabi yazısında von der Osten'i Türkiye'de göreve başladığı 1926 yılından beri tanıdığını, Berlin'de de görüştüğünü ve Almanya'da üniversitede veya müzede iş bulamadığı için Amerika'ya gittiğini ve Şikago Üniversitesi'nin onu Türkiye'ye gönderdiğini bildirmektedir. Üniversitenin konsesyonu ile Ankara'nın doğusunda Alişar'da bilimsel sömürü yapmaktadır.

Von der Osten'in Alman arkeologlarla ve elçilik mensuplarıyla iyi ilişkileri vardır. Terdenge von der Osten'in Berlin'de bir sunumunu dinlediğini fakat çalışmalarının bilimsel kıymeti hakkında fikir beyan edemeyeceğini bildirmektedir.

Terdenge sözlerine von der Osten'nin Chicago Üniversitesi'ndeki görevine kısa bir süre önce son verildiği bilgisini eklemiştir.²²

Bir diğer değerlendirme ise Kurt Bittel'in kaleminden çıkmıştır. Kurt Bittel, Bilim, Eğitim ve Halk Eğitimi Bakanlığı'na yazdığı 15 Ağustos 1939 tarihli yazıda Osten hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Almanya'da doçentlik tezi hazırlamak isteyen von der Osten için yazılmış olan raporlardan Osten hakkında önemli bilgiler edinmek mümkündür. Osten'i yakından tanıdığını belirten Bittel, onun Amerika'ya gidiş sebebinin tahsil amaçlı olmadığını, kaçtığını bildirmektedir. Ruhr bölgesi Fransızlar tarafından işgal edilince o bölgede istihbarat faaliyetleri yapmakta olan Albert Leo Schlagpeter'in²³ kadrosunda von der Osten de bulunmaktadır. Schlagpeter'in kimliği ifşa olunca von der Osten Amerika'ya kaçmıştır.

Kurt Bittel, Alışar höyüğü kazılarında beraber çalıştığı Osten için kazıyı tutkuyla yaptığını, kendisini işine verdiğini, bilimsel fikirlerle dolu olduğunu fakat bilimsel çalışma için gerekli olan sabırlı, sakin çalışma ve sağduyulu olmaktan uzak tavırlarının endişe verici olduğunu belirtmiştir. Amerikalı elemanlarının bilimsel açıdan ondan çok daha geri olmaları sebebiyle onun kaba tavırları onları maceracılığa götürmüştür. Şikago Üniversitesi ekonomik sebeplerden ötürü projeyi sonlandırınca işten ilk atılan Osten olmuştur.

Osten Amerikan vatandaşlığına geçmemiştir. Venezuela eski devlet başkanının kızıyla evlidir ve çocukları Almanca bilmemektedir. Almanya'da bir yüksek okulda öğretim görevlisi olabilecek birisi olup olmadığına kesin bir cevap vermek mümkün değildir. Dengesiz yapısı, derme çatma eğitimi giderilecek gibi değildir. Hocası ünlü tarihçi Eduard Meyer, onun Amerika için çok iyi, Almanya için zor birisi olduğunu söylemiştir. Yabancı birisiyle evli olması da Almanya'da görev almasını güçleştiren bir başka sebeptir diyen Bittel, Almanya'nın uzun bir süre Almanlığa sıkı sıkıya bağlı Osten'i dışarda tutmayacaktır demektedir.²⁴

²² *Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes*, RZ 504/65738.

²³ Schlageter 1923 yılında Düsseldorf'taki Fransız Askeri Mahkemesi tarafından ajanlık ve sabotaj suçlamasıyla idam edilmiştir.

²⁴ *Archiv des Archäologischen Instituts Berlin*. Kurt Bittel terekesi.

SONUÇ

Atatürk'ün Türk dili ve tarihi ile devlet adamı olarak değil de bilim insanı gibi ilgilendiği herkesin malumdur. Bir devlet adamı olarak bu araştırmaların bilimsel olarak yapılmasını sağlamak için Dil ve Tarih Kurumlarını ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültelerini kurmuştur. Dil ve Tarih araştırmaları için diğer bilim dallarından yararlanmayı gerekli görmüştür. *"Tarih araştırmalarında arkeoloji ve antropoloji başta gelir, tarih bu bilimlerin çıkardığı belgelere dayandıkça sağlam temelli olur. Çağdaş uygarlığı anlayabilmek, kavrayabilmek, dünyadaki eski uygarlıkları, insanlığın ilk uygarlıklarını doğru tanıyabilmekle mümkündür"*²⁵ diyen Atatürk arkeoloji ile de yakından ilgilenmiştir.

Şikago Üniversitesi adına Türkiye'de bulunan Hans Henning von der Osten'i Çankaya'ya akşam yemeğine davet etmiş, kendisine sorular sormuş, kendi fikirlerini anlatmış ve ona üzerinde çalışmasını istediği bazı konuları yazılı olarak vermiştir. Atatürk ayrıca von der Osten'den kendisini arkeolojik kazı yaparken izlemek istediğini, bunun için Ankara yakınlarında kazı yapmasını istemiştir. Von der Osten Ankara'ya 60 km uzaklıkta olan Haymana'ya bağlı Dereköy mahallinde bulunan Gavurkale'de kazı yaparken Atatürk tarafından 1 Haziran 1930 tarihinde ziyaret edilmiştir.

Von der Osten raporunda Atatürk'ün arkeolojiye dair ilgisini ve bilgisini hayranlıkla vurgulamıştır. Aynı şekilde Kurt Bittel de Atatürk'ün diğer liderler gibi arkeolojiyi sadece teşvik etmeyip kendisinin bizzat yakından ilgilendiğini belirtmiştir. Atatürk'ün okumuş olduğu kitaplar incelendiğinde Osten'in tespitinin ne kadar yerinde olduğu görülür. Atatürk ve arkeoloji konusunda kaleme alınmış olan kaynaklarda Atatürk'ün arkeoloji biliminin Türkiye'de gelişmesi için özellikle Avrupa'ya arkeoloji tahsili için talebe göndermiş olması vurgulanmıştır. Halbuki Alman arkeologlar Atatürk'ün arkeoloji tahsilini ve kazıları teşvik ettiğini belirttikten sonra başka önemli bir özelliğini vurgulamışlardır. Atatürk'ün arkeolojiyi teşvik etmekle kalmayıp arkeolojiye dair bilgi edinmiş olmasını, yeni çalışmaları takip etmesini hayranlıkla vurgulamışlardır.

Osten'in Atatürk'ün yalnız adam olduğu iddiası da son derece doğrudur. Osten'in raporunda belirttiği gibi Atatürk Güneş-Dil Teorisi, Tarih Tezi gibi konularla kendisi bizzat ilgilenmiştir. Onu takip eden devlet adamlarından

²⁵ Afet İnan, **M. Kemal Atatürk'ten Yazdıkları**, Ankara, Altınok Matbaası, 1969.

hiçbirisi, dil, tarih, coğrafya ve arkeoloji gibi konularla ilgilenmemişlerdir. En fazla yaptıkları bu çalışmalarını teşvik etmekten ibaret olmuştur.

Gerek Kurt Bittel Atatürk'e dair iki yazısında gerekse Hahland raporunda Atatürk'ün diğer devlet adamlarından farklı olarak arkeolojik çalışmaları sadece teşvik etmeyip çok yakından ilgilendiğini ve bilgi sahibi olduğunu vurgulamışlardır.

Alman arkeologlar Türkiye'de çok sayıda arkeolojik kazılar yapmışlar ve yapmaya devam etmekte. Hatta Türkiye'de Arkeoloji Enstitüsü'nün bir şubasını açarak çalışmalarını kurumsallaştırdılar. Bu arkeologların bazıları aynı zamanda müzelerde veya üniversitelerde görev almışlardır. Bu sebeple Alman arkeologların ve Türkiye'deki çalışmaların çok yönlü olarak ele alınması Türkiye'de arkeolojinin gelişmesine, bilim tarihine ışık tutacaktır.

KAYNAKÇA

Arşivler

Bundesarchiv Berlin R 901/69528

Archiv des Archäologischen Instituts Berlin. Hans Henning von der Osten'in Kurt Bittel ve Dietrich Opitz ile yazışmaları. Kurt Bittel Terekesi.

Ankara Üniversitesi Arşivi. Personal Dosya.

Türk Tarih Kurumu Arşivi. OFS KHO GHTD EÖ: 238, N:21

Yayımlanmış Kaynaklar

Akkaya, Serpil, **Sumerer, Hethiter und Trojaner. Urahen der anatolischen Türken?: eine rezeptionsgeschichtliche Betrachtung der Rolle antiker Kulturen in den Identitätskonzeptionen der Atatürk'schen Reformpolitik,** Innsbruck Univ. Press. Innsbruck, 2012.

Akurgal, Ekrem, **Türkiye'nin Kültür Sorunları,** Bilgi Yayınevi, Ankara,1998.

Arslan, Bilgin, Uğur, Funda, **Atatürk'ün Eski Eser Politikası ve Atatürk Dönemi'nde Yapılan Çalışmalar,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2014.

Bittel, Kurt, "Atatürk und Urgeschichtsforschung", **Belleten,** 3, 1939, s. 199-202.

Bittel, Kurt, "Hans-Henning von der Osten", **Gnomon,** C 34, S 1, 1962, s. 105-108.

Bittel, Kurt, **Atatürk. Mustafa Kemal Atatürk 1881-1981.** Vortraege und Aufsätze zu seinem 100. Geburtstag. Julius Gross Verlag, Heidelberg, 1981, s.125-128.

Boehmer, Rainer Michael, **Neue Deutsche Biographie,** C 19, 1999, s.612-613.

Goode, James, **Archaeology and Diplomacy in the Republic of Turkey, 1919-1939,** Turkish-American Relations. Past, Present and Future. (ed. Mustafa Aydın and Çağrı Erhan), Routledge, London, New York, 2004, s. 49-65.

Omay Koca, Zeynep, **Cumhuriyet Döneminde Arkeolojiye Bakış (1923-1940),** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2012.

Oberheid, Robert, **Emil O Forrer und die Anfänge der Hethitologie. Eine wissenschaftshistorische Biografie**, Walter de Gruyter. Berlin, New York, 2007.

Osten, Hans Henning von der, **Die Arbeiten des Orientalischen Institutes der Universität Chicago in Anatolien 1926-1928**. Archiv für Orientforschung, 5, 1928-1929, s. 249-251.

Osten, Hans Henning von der, **1937 Gavurkale Kılavuzu**, Kültür Bakanlığı Antiketeler ve Müzeler Direktörlüğü, Ankara.

Üçüncü, Uğur, “Birinci Dünya Savaşı’nda Mustafa Kemal Paşa’nın Osmanlı Ordusu’ndaki Alman Subaylarına Bakışı”, **OTAM**, 39 /Bahar 2016, 241-267.

Ünar, Şükrü, “Atatürk Dönemi’nde Türk Arkeolojisi”, **Anasay**, 2020, S 11, 129-148.

Yıldırım, Recep, “Atatürk’ten Günümüze Eskiçağ Tarihi ve Arkeoloji Çalışmaları”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 1996, C 2, S 8, s. 33-47.

Yüzer, Arzu, **Atatürk Döneminde Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Çalışmalar (1931-1938)**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2006.